

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Toldot ha-g. Sh. Y. L. Rapoport

Poryes, Aharon

ןרהא, סעיראפ

Ṽin, 630 [1869 oder 1870]

ופקת השעמ לכ סג שיאל ותויה ימימ ושאר לע ורבע רשא תואלתה לכו המלש תורוק .ב.
לאפאנראט ריעב ברל ותויה ידע סחל רשא תמאה תמחלמו ותרובגו

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9450

ועונב או לושש כל חורש נחושת וכרזל אשר למרהו שפת צרפתית או אנגלית
 או איזה מדע בו כחרה נפשו, וגם מבינות רכבות ספרים שונים המדברים בשיר,
 בחשבון, בתכונה בטבע, וכמה שאחר הטבע יבחר לו רק את אלה הנוטים
 לתכונת נפשו ורוחו ביותר עדי ימצא כמקרה ספר בקורת גדול ממבקר גדול,
 ונעלה שמו ביילע, והספר הזה יעורר את הכשרונות הנפלאות הישנים ממונים
 בחבו מבלי אשר ידע מהם עד הנה, והוא יחל אז לחבר ספר אחד כמתכונתו,
 ספר גדול ורחב ידיים הוא הספר „אנשי שם“ רב מאוד באיכות ובכמות אשר
 ראשית מלאכתו בימי נעוריו היתה ועד קצו לא בא גם בימי שיבתו ואשר ממנו
 נדבר עוד הלאה . —

ב.

קורות שלמה וכל התלאות אשר עברו על ראשו מימי היותו לאיש
 גם כל מעשה תקפו וגבורתו ומלחמת האמת אשר לחם עדי היותו
 לרב בעיר טארנאפאל.

אִף מִי זֶה יִתְפָּאֵר
 בְּרִית עוֹלָם אֲקִים
 עִם פְּקוּדוֹת יִשְׁחָקִים ?
 בְּלִ פְּמַעַם רְנַע
 יִקְרְנִי פְּנַע ?

(הללחם הניס, לפי סיללעכ, נחם סי"ר)

זרע תנוכה כל עת עודנו טמון בחיק האדמה ובארץ מתחת יכה שורש
 כל רע ופגע אליו לא יגיעו, מעבה האדמה יסך עליו מכל מקרה ואסוף, חרש
 תעבוד הטבע עבודתה בלי מסרע, חום ושרב לא יעצרו בעדה, שלג וכפור לא
 ירדו עמוק לשחת פרי עמלה, גם אבני ברד לא יכו אותו חרם, אולם עת יגדל
 הזרע ויעלה נצה, עת יפרוץ עליו פרץ ויבקיע בחוזק יד את רגבי אדמה ונטל
 משאם, כי יכבדו עליו, למען התראה החוצה, למען הביט אור פני שמש, למען
 הפרה פרי ותת מגדנות טובות משמחות אלהים ואנשים, אז יעמדו רבים לשמן לו,
 רבים המה האורבים לו מסביב והמבקשים השחיתו, ואם הזרע הקמן הלוח לא
 העמיק הרחיב שרשיו מתחת זמן רב עוד טרם בואו החוצה, עוד טרם ערב את
 לבו להתראות על פני ארץ ולערוך מלחמה פנים ואחור עם כל אויביו אשר
 סביב ישיתו עליו מרגע גיחו מן רחם האדמה, ואשר כל ימי חלדו לא
 ישבותו להלחם נגדו, הלא עד מהרה יבוא קצו, אם נשם סוחף יתך ארצה יכהו
 שאיה, או רוח קדים ישדפהו, או מקרני שמש לוחט אשר אין מרפא
 בכנפיו יחרה וכחציר גנות ייבש נדף ואיננו, ורק אם על כל אלה יתגבר
 ויעמוד איתן על עמדתו, אם יציץ, יפרח, יגדל, יצליח אף יעשה פרי למורת רוח
 כל אלה העוצרים בעדו מסביב, אז נאמר עליו: עץ רענן הוא זה ומתערה,
 בצלו נחסה לאורך ימים עלחו לא יבול, אף לא ימיש מעשות פרי.
 זאת גם זאת גורל אנוש בארץ אם חדשות ונצורות טמונים בחבו ואם
 לגדולות נוצר פה עלי תכל ארצה.

עד כה ראינו את שלמה בימי עלומיו והוא עודנו בחור יושב בכית אבותיו
 בשלות השקט. דאנה לא עברה עלי ראשו, עוני וחוסר לחם לא ידעה עוד
 נפשו, כי מלחם אבותיו אכל ומכוסם שתה לרויה מבלי שאל את סיהם מאומה
 מאין יקחו כל אלה, כי עשירים היו בעת הזאת ועוד לא אול הלחם מכליהם
 והכסף מכיסם וגם כל אשר שאלו עיניו לא חשכו ממנו כי בן יקר היה למו
 וילד שעשועים. בימים ההם שקד על דלתי התורה והחכמה גם יחד באין מעצור
 ובלי טפריע. כסתר אהלו ישב לכרו באין רואהו, או יודעהו, כנפי רוחו התנשאו
 על, וכדבורה מעופפת בין פרחי חמד רבים וגם שונים, כן התעלסה אוז נפשו
 בעניני חכמה רבים מאוד. פעם התעוררה רוח הזמרה בקרבו ויתפוש את קסת
 הסופר בידו ויחרו בחרוזים (1) פעם הטביע מזימותיו בעטקי מחקרים פילוסופיים
 בספרי קדמוניו ז"ל וביחוד בספר מורה הנבוכים אשר אהב מאוד (2) פעם הכיטה
 עינו פלאי תבל ומפלאות הטבע בחכמת התכונה ובחכמת הטבע אשר כבר
 גדלה בימים ההם לעץ גדול נחמד למראה וטוב להשכיל, ומדי תחזה נפשו רב
 תשואות הטבע והמון יצורי חלד שמה ורחב לכבו ויתן תודות לאל אשר הפלה
 אותו מכל רעיו ויפקח את עיניו להביט נפלאות כאלה. וגם זאת אשר נאלץ
 ללמוד כל אלה כסתר ובמחבואים מפני חמת המתקרשים והמטהרים בארץ ולמען
 לא הכאיב ג"כ את נפש אמו הצדקנית, הגדילה עונג נפשו ותרבה שעשועים
 לו בעת הצליח להתגנב מן בית המדרש אל תוך אהלו ולהטמן שמה חדר בחדר
 וספר אשכנז, או צרפתי בידו למען מלא תאות נפשו השוקקת לרבר מדע, כי
 אם אמת הוא את אשר אמר החכם מכל אדם, מים גנובים ימתקו ולחם סתרים
 ינעם" נחשוכה נא ונראה מה מתוקה הגניבה אם לא מים יבואו בקרבו רק
 יין ארץ צרפת ואם לא לחם יבש יהיה צידו רק מנדנות טובות אשר מארץ
 אשכנז ממרחקים יבואו לגנב — כי יגנוב למלא את נפשו —

במכתב אחד שלוח אל החכם התוכן הגדול מו"ה חיים זעליג סלאנימסקי
 ישתפכו רגשי לבבו אל חיק אהובו על זכרון ימי נעוריו אלה וכה יכתוב:
 "זכרתי ימים מנוער עת שקדתי על דלתותיה (מן תכונה ידבר) מה טובה ומה
 יפיה! נפשי נטלאה מגיל אין קץ וכל קרבי רחשו תודה לחכם לב ואמיץ
 כה, יוסד תבל ומלואה בערך נפלא כזה כפי השינוי שמין מנהו החוקרים חדי
 השכל: קעפלער, ניאומין, הירשעל, שרעטשער ובודע, ושכח לחונן לאדם דעת
 ומלמד בינה לאנוש אשר בעפר יסודו לעוף עד שמי שמים ולהבין מה למעלה
 ומה למטה, מה לפניו ומה לאחור — . אך ימי שלווה ועונג אלה לא ארכו
 לו, שלמה בא בעת ההיא בכרית חתנים ויעטוס רחים על צוארו היא האשה
 והכנים, חותנו היה הרב מו"ה אריה ליב נעללער ז"ל, גאון גדול ומפורסם
 בחיבוריו אשר עשו להם שם על פני חוצות, הלא המה ספר קצות החושן וספר

(1) הסירים הנעשים אשר יבואו מננו במחברות בה"ע סנה" יפס וערכים עד מאוד ויעידו
 למדי כי נרחשים ימי נעוריו כבר למד לחם ידיו למדת במחברים.
 (2) כאשר יעידו כל אגרותיו.

אבני מילואים, אשר על זה האחרון שנת שלמה נוספות והגהות בשנת תקע"ה
 עת יצא ראשונה לאור בלכוב גיטו היה אז רב בק"ק וולאדיסלאוו עיר קטנה
 במדינת גאליציא, וכבן בא שלמה עוד הפעם בין גאונים וגדולי ארץ ונאלץ
 ללכת חלקלקות בדרך החלוקים להרבות בפלפולים אשר כבר קצה נפשו במו.
 הימים הראשונים ימי התונתו וימי שמחת לבו נגזו חיש ויעופו וימי צרה ומצוקה
 באו תחתיהם. מקרים רבים ורעים עלו על האשו במשך הימים ההם (תקע — תקע"ז)
 וחרידוהו ממנוחתו ויפריעוהו ממעשיו וכמו חומה חזקה עמדו נגדו ויעצרו בעדו
 מלכת הלאה. פתאום נהפך עליו הגלגל וירד מנכסיו פעם אחת. גם אבותיו
 חתרוששו עמו וואבדו כל הוגם בענין רע, ומני אז הלכו יחדיו הלך וחסור עד
 להפליא. אחות שלמה נגדשה אז מבעלה אחרי לקח ממנה את כל רכושה מאתים
 אדומים במספר וילך לו ויעזבה גלמורה ושוטמה בבית אביה ימים רבים. חותן
 שלמה אף כי באון גדול היה אך בין עשירי ארץ לא התחשב. הוא היה בתחילה
 מלמד בנים בשכר בעיר לבוב ועליו רבצה הקללה הנושנת מימי יעקב אבינו
 להיות עני כל ימי חיתו. וגם אחרי כן כאשר הוציא לאור את ספרו קצות החושן
 ונעשה רב גדול בעיר הקטנה לא נפל לו גורל כנעמים. העניות הלכה עמו על
 כס הרבנות ותהי שוככת חקו וגרת ביתו כל הימים. שלמה כעצמו נאלץ אז
 ללכת החוצה ולבקש מהף לביתו כאשר אבותיו וחוטנו לא יכלו עוד להיות
 בעוריו לכלכל אותו ואת עולליו הקטנים אשר סביב שנתו עליו אחרי אשר
 כבר עברו השנים הראשונות אשר כל מחסורו היה עליהם וארחותו ארוחת תמיד
 נתנה לו על שולחנם כמשפט וישיבי הארץ. ומה זה יעשה איש רך ועזוב
 הצועד ראשונה ממפתן ביתו על ארחות החבל המלאה מעקשים, למען החיות
 את נפשו ונפשות אנשי ביתו? — הוא אשר היה ממשפחה יקרה ומיוחסת
 בישראל, אשר הוה חתן הגאון בעל קצות החושן ואשר מעודו הסכן הסכין
 לשנת באהלו במנוחה ולבקש תורה או חכמה, נאלץ עתה לשבת כל היום
 במסחר אחד אצילי העם ולעבוד עבודה עבד, להיות כותב וסופר, לבקש ולמצוא
 חשבונות רבים, לשמוע רוגז קולות רעם וכעס מן אדונים רבים אשר
 יתנו בקולם עליו. כמקרה כל מכקשי חכמה באמת קרה גם אותו: ההצלחה פנתה
 לו עורף ותהי לו לאויב. העבודה הכבודה אכפה עליו כל היום וגם בלילה לא
 מצא מנוח. רעיוניו לחמו או בקרבו ויגזלו שנה מעיניו ותנומה מעפעפיו. רוחו
 התנשא על ויבקש לעוף כפעם בפעם על גפי מרומי החכמה והמדע, אולם איך יעוף?
 וכנפיו קצוצות והוא אסור בזיקים, ככבלי עבודה כבדה ואינה כבודה, ואיך תשבע
 נפשו עונג ותתעלם בעניני חכמה כמקדם. אם גותו רעבה וכל בני ביתו שואלים
 ללחם איה? — באגרת 1) אחת בתובה בימים ההם (תקע"ז) אל אחד ידידיו אשר
 הלך למרחקים כה דבר, ואני הנה נמכרתי לעבד לאדונים רבים ומה כבד עמל
 העבודה עלי! אזנים נכרו לי לשמוע רוגז קולות מרעימות ומכעיסות. ואשר יצר
 לי על כל, הלא אבדן הזמן, אתה ידעת איבה היה יקר החפץ הזה בעיני, לא

(1) כלם מכתבי בני קדם לסמטורר מה"ל I. 114

יערבהו לי כל הון. ועתה יומם הנני למלאכה, וגם כלילה ננולה שנתי מעיני מעצבון רוחי וגפשי, וכל אשר קריתי ושנתי מימי יחל להטבע מעט מעט בים השכחה. אהה בהעלותי זאת על זכרוני תסמר שערתי כשרי! הלווח יהיה כל עמלי שעמלתי עד הנה?"

ובאשר יאמר משל המוני: רעה ואסון כי יבואו עליך לא לבדם יבואו גדודים גדודים ילכו, המונים המונים ינהרו עליך מכל עבר ופנה, כי אסון אל אסון קורא ומקרה אל מקרה, עד אשר תכרע תרבוץ תחת משאם — כן היה אז לשלמה; נטעי נעמנים אשר שתל על תלמי לבכו פנימה בראשית ימי עלומיו בימי הטנוחה והמרגעה, החלו לפרוח אף העלו זמורות מעט מעט, התראו החוצה ויתנו ריח טוב, ריח ניחוח גם נהפכו ויהיו לבאשה, לענכי רוש ולאשכלות מרורות לכל אלה אשר אף להם ולא ירחוק, רק — אל כל נמכוה ונמס, אשר ידים להם — ולא יעשון מאומה, רק להכות באגרף רשע את כל איש ישר הולך ואיננו פונה אל דרכיהם ומעלליהם או למחוא כפים בעת רנה ותפלה. רגלים — ולא יהלכו בדרכים טובות ונכוחות רק בדרכים לא סלולות. אלה אשר כל מעשיהם זו מעשיהם רק — לשם שמים, אלה המתחסדים, הצבועים והחנפים מרוו את חייהו וישטמוהו וירובו עליו את כל חציהם לפלח כבדו ולהשפיל לעפר כבודו.

עד מהרה נודע שלמה לכל אנשי העיר לאיש מתפלסף, לאיש אוהב חכמה ושוקד על ספרים טמאים הכתובים בלשון עם זה, לאיש יודע לדבר צרפתית ואשכנזית. צעירים רבים מבני ישראל אשר רוח החכמה התנוססה גם במו ויבקשו להקשיב לקח ולשמוע דבר חכמה מפיו, התהלכו אז בנתיבותיו והוא העניק להם מטובו, ויפתח להם את כל אוצרותיו ויראם את רב טוב החכמה ואת כל העונג הצפון בקרבה אם דרוש ידרשוה באמת ובתמים בכל לבכם ובכל נפשם, אז ארח גם לחברה את יתר טובי העיר ומיטיבי לכת את כל ההולכים בעקבותם, הלא המה החכמים המפוארים מו"ה יהודה לייב מיזים בעהמ"ח ספר קנאת האמת, ר' בנימן צבי נאמקיש, הנודע אז לכל אנשי העיר בשם נביא השקר — בלי תפונה על אשר לא היה מאותן אשר נביאתן ניתנה להם אחרי חורבן בהמ"ק — ר' לייב פאסטאר, גם את החכם יצחק ערטער אשר ירד אז (תקע"ו) לגור בעיר לבוב ולמצוא שמה חית נפשו, כל אלה אנשים חכמים ידועים ונקובים בשם ככל תפוצות ישראל. רבים בחורי חמד מיושבי בית המדרש נהרו אחריהם ויחל רוח חכמה לפעם בקרבם, אולם יתר מאשר הואילו אלה התלמידים ללמוד עמלו ויגעו אלה המורים ללמד ולהפיץ דעת בקרב אחיהם. הרבה ספרים קטנים, אגרות ומכתבי ידידות בין איש לרעהו מלאים דברי חן ושכל טוב וערוכים בטוב מעט ודעת נדפסו בלי שם מחברם ויצאו אז מתחת ידם, ובאשר הימים ההם ימי ריב ומלחמה היו בכל ארצות איראפא עם קיסר נאפאלעאן הראשון וגם כל בני ישראל התאוו תאוה לדעת את כל הנעשה אז בארץ ובקרב העמים, עמל שלמה להעריך להם חדשות ומועילות גם יחד למען עורר רוח המדע בקרבם, ואז כתב ספרו הקטן "תכונת עיר פאריס ואי עלבא".

ראשית פרי עמו אשר יצא לאור בלבוב תקע"ד בלי שם מחברו. הספר הזה הוא מעט חכמות גם מעט האיכות לכל איש יודע מדע וראשית לימודים בימינו אלה, אך רב התועלת לצעירי ישראל בימים ההם. בו ארג הרבה ענייני חכמה וסיפורים נפלאים מקורות העיר הזאת גם רמז על איזה ספרי מדע בלה"ק. כמעט מכל שורות הספר הקטן הלזה אשר איננו מכיל אף שני באגנן יצהירו לנגד עינינו חשק שלמה ותאותו הרבה ללמד ולהעניק לאחרים בפעם אחת מאת כל אשר היה באמתחתו ואשר אסף וקבץ כחפניו מזמן כבירה ועל כן הוא כתוב ג"כ מעט בלי סדרים, וכאשר היתה זאת מוסדה כמבצע ומתכונת נפשו אשר יעורר וירמוז במקום אחד על ענינים רבים ושונים יתר מאשר יוכל השלים. ולולא הוצאות הדפוס וטרדות הזמן כי רבו עליו במאוד מאוד, כי אז העתיק והדפיס ספר גדול מלא וגדוש מן כל המדעים אשר ידע אז; אך זאת לא היתה ביכלתו. גם אחשוב כי הספר הקטן הזה עורר אחרי כן את ש"ב המליץ המפואר ר' שמשון בלאך לחבר את ספרו הגדול שבילי עולם. שנה אחת אחר זה כתב (1) אגרת אחת גדולה ורבת מעט אל אחד ידידיו אשר החל להתחסד ונפלאות הוא בעינינו לראות איך איש צעיר לימים כמוהו בן חמש ועשרים שנה כבר ידע לשפוט משפט בלתי מעקל על כל דרכי החסידים ומעלליהם, גם ידבר ברוח בקורת על קורותיהם, איך היו למפלגה אחרת בבית ישראל ואיך פרצו ועברו בזמן לא כביר את כל רחבי ארצות רוסיא ופולין וימשכו רבים וכן שלמים אחריהם, ואיך כל זאת בא לרגל הפלפול של הבל אשר הרבו רבני וגדולי ישראל. — כאלה וכאלה עשו ג"כ ידידיו ורעיו מקרוב ומרחוק, איש איש בעירו ובמקומו וכפי כוחו ויכלתו. החכם מיזים הג"ל השתדל בכל עוז לעזור את כל דורשי תושיה בפעולה ובמעשה. הוא יסד אסיפות חכמים וחבורות רבות ומועילות לתמוך בידי הבחורים העניים דורכי על מפתן הגימנאזיאום, או שוקדי על דלתות בית מדרש הרפואה אשר בעירו ורבים המה החכמים והרופאים הנכבדים אשר רק על ידו גדלו והצלחו ויעשו להם שם בארץ כמו הרופא המהולל דר' ריטטער בעיר Rzeszow, איש חי עורנו בימינו אלה ורב פעלים. החכמים ערמעה, נאטקיש ופאסטאר העמידו תלמידים הרבה בלמדם דעת חנם אין כסף את כל תאבי תבונה. בעיר זאלקווא היה החכם הגדול ר' נחמן קראחמאל אשר בחורים רבים התאספו סביבו לשמוע לקח מפיו ובתוכם גם המליץ המפואר מה"ל. יוסף פערל היה השליט בכל העיר טארנאפאל והמשביר בר לכל רעבי חכמה. הוא הגדיל לעשות בכחו ובעוזו רצונו וגם בעשרו ובהונו הרב אשר חנן אלהים אותו. ויהי לאל ידו לבצע את כל אשר זמס ולעשות ביד רמה ולעיני השמש ככל הישר בעיניו ולכלתי ירוא מפני כל. בשנה הזאת (תקע"ה) יסד בעירו בית חינוך לנערי בני ישראל גדול ומהולל מאוד אשר עורנו עומד על תלו כיום הזה. —

כל אלה עוררו רוח קנאה ושנאה ומשטמה בלב כל מורדי אור אשר כחשיכה יתהלכו וירגנו באהליהם ויקומו יחדיו פה אחד להלחם את מתי מספר אלה דורשי תושיה ושוחרי הטוב בעד עמם ולעשותם כלה. ולא לכד המתחסדים

(1) כחם ספר נמלה יסודם ח'.

אשר מני אז כמחשך מעשיהם קמו להלחם נגדם בחזק יד, אולם גם הלומדים בעלי הפלפול והחילוקים אשר ריב עולם להם עם החסידים מימי קדם קדמתה נהפכו עתה לאוהבים להם ויהיו בעוזרם. האומנם! לא מאהבתם את החסידות רק משנאתם את החכמה. — כתבי שטנה ופתקי אוילים נשלחו עתה מירי החסידים ועוזריהם בכל עבר ופנה, שקרים רבים אין מספר ודברים אשר לא כן אשר לא עלו מעולם על לב החכמים ההם ולא ידעו מהם טאוטה חפאו עליהם, ויספרום במקהלות באזני כל העם למען הכלימם ולהבוזותם בעיני כל יושבי העיר. ובאשר גם הרב ר' יעקב ארנשטיין בעהמ"ח ספר ישועת יעקב וראב"ד בעיר לכוב, חריף גדול ונכבד מאוד בעיני העם אשר לכל דבריו המו אוזן קשבת ואמינו כו כבמלאך האלהים עמד בראש הלוחמים האלה ויתמוך בימין צדקם — נהפכו להם עתה לאויבים גם רבים מדלת העם ומעם הארץ אשר אין להם חלק לא בתלמוד ולא בנסתרות, היושבים שלווים ושקטים, הולכים לתומם וריב אין להם עם אדם, וילחמו גם המה בשצף קצף ובתגרת חימה נוראה מול החכמים האלה. אולם ביתר שאת וביתר עז חרה אפם על שלמה. הוא שלמה אשר היה ממשפחה יקרה ומיוחסת מאוד, כהן צדק לאל עליון — כאשר יאמינו זאת כל בני משפחת ראפאפארט באמונה שלימה אשר הם לברם הכהנים ההגונים מזרע אהרן הכהן — ואשר היה חתן הגאון בעל קצות החושן, והוא גם הוא ידיו רב לו בתלמוד בפלפול ובסכרא בנקיאות וחריונות כאחד הלומדים המופלגים יושבי עירו, כאשר הראה זאת לעיני כל פעמים אין מספר, ואשר כבר התנבאו עליו עוד בימי בחרותו אשר בלי תפונה יעלה בזמן קרוב על גפי מרומי הרבנות ויהיה רב גדול בעיר ואם כישראל, כי שקד יום ולילה על דלתות התלמוד וחרב ספרים גדולים ורחבים מלאים פה אל פה פלפולים וחלוקים נוראים אשר אין ערוך למו — זה שלמה נהפך פתאום לאיש אחר וילך אחרי חכמת העמים לאהבה אותה ולדבקה בה, ויהגה עתה כספרים לועזים אשר אין להם חלק ביעקב ולא נחלה בישראל ובילדי נכרים כל היום ישפיק, והאחרון הכביד כי ישה לב בחורים רבים אחריו לעשות כמעשיהו גם ידבר דברים נמצים נגד הפלפול לאמור, כי הפלפולים והחלוקים הכל המה ואין בהם מועיל. — אוי לה לאותה בושח! אוי לה לאותה כלימה! ואם לא יחרה בו אף הלומדים והחסידים וכל עם הארץ גם יחד? ואם לא בצדק קראו אחריו מלא ויבקשו להחרימו ולהבוזותו גם לחמיתו או לבלעו חיים לוא רק יכלו לעשות ככה? — בעינינו לא יפלא זאת כטאוטה; כמעשה כל העמים אשר סביבותיהם וכמעשי כל אנשי תבל מיום ברוא ה' אלהים אדם על פני הארץ עשו גם בני ישראל, אם כל העם יאמינו אמונת אומן בדבר אחד תוהו וריק ואיש אחד יבוא בתוכם וירבה בנפשו עוז לאמור! לא כן אחי! בשקר אתם מאמינים, הכל הרבר הזה מעשי תעתועים כלו ואין בו מועיל — האיש הזה יחרם, וכל אשר לו יחרם וגם כל אלה הנלוים אליו ומאמינים לדברי הנביא השקר הזה, הדובר סרה על צבי תפארת אמונתם חרם יהיו. כזאת היתה מימי קדם קדמתה וכן יהיה עד עולמי עד. הנה כטה אנחנו עומדים על פני האדמה, סביב סביב לה תלך השמש וכל צבא השמים, תלך

תסוב יום יום מבקר ועד ערב וכל העם רואים ואיש אחד יבוא ויאמר: לא כן! השמש עומדת והארמה נוע תנוע וגם אתם גם אנכי המדבר אליכם כעת כשכורים נחוג ננוע, נרקד עם כל צבאות מזרי מעל גם יחד סביב לשמש תחת השמים ואין איש שם על לב — האם לא בנפשו דבר הדברים האלה? — ואחרי כל אלה לא הרבה עוד הרע האיש הזה, כי מה לנו ולדבריו? בשגעון דבר הדברים האלה, נאמר בלבבנו, משוגע איש הרוח, לא כן שלמה ומרעיו! המה הרבו מאוד הרע — בעיני החנפים — תועבה עשו בקרב ישראל, להם ולנשמתם אין עוד תרופה, לא כעה"ז ולא כעה"ב וגם כל צרי גלעד לא יגהו מזורם. כי אם הפלפולים הכל המה — אלה המפלפלים למה? ומפריהם העבים והרחבים והרבים כחול אשר על שפת הים מה יעשו כמו? — גאון זה תירץ קושית התו"ם על ק"ן פנים, תלמיד ותיק זה כתב על כל קוץ וקוץ מדברי האחרונים תלי תלים פשמים וחלוקים — ומה גדל עמלו עמהם! כמה לילות שוא מנו לו עבורם! איך גדלם ורבם ומפחם וקבצם יחד כגורן עמיר אל ספר אחד גדול ורחב ידים אשר חשב להוציא אחרי כן לאור למען עשות לו שם עולם לא יקרה — הלחנם וכדי ריק יגע בזה כל ימי חייו? ואם אלה ילדי רוחו, ילדי שעשועיו, יהיו לשריפה מאכולת אש? הלא המה בניו, המה בנותיו היקרים אצלו מפז ומפנינים, האם למולך יקריבם? וגאון זה מה יעשה עם ק"ן אופנים שלו? ותלי תליו הלא יהיו גלים נצים אשר יקוץ כל אדם כמו? ואלה הדרשות אשר ידרוש הרב פעמים בשנה אשר כל הלומדים וכל עם הארץ יתאספו יחד וידחקו ויתרוצצו וירצו איש את רעהו למען הקשב קשב רב קשב וכמבינים וכאשר אינם מבינים כלם יחד עומדים באימה וביראה משתאים ומחרישים לשמוע את קול הרב ההולך וחזק — ואם גם אלה הכל המה? האם גם הם אין מועיל? — אוי להם לאזנים שכך שומעות! מוטב שיאברו אלף שלמה ואלפי אלפים ממרעיו המרעים ואל יאבד אות אחת מכל הפשמים והחלוקים האלה. —

ובכן יצא הקצף (תקע"ו) מלפני השליט הוא הרב ר' יעקב ארנשטיין הראב"ד בעיר לבוב — אשר כל בחורי חמד דורשי תושיה כנוהו אז בשם: ראש ושר בית הסוהר למקנאי הדת בלבוב (Grossinquisitor Lembergs) ויכה חרם את ארבעה טובי העיר, הלא המה החכמים שי"ר, נאטקיש, פאסטאר ור"י ערטער וביחוד את שני אלה הראשונים הנקובים בשמותם — בכתב חרם. ובעבור כי מטעם המלך ודתו עוד מימי קיסר יוסף הראשון לא יהינו עוד רבני ישראל להכות את איש חרם, כלתי אם לקחו רשיון מאת שרי הפקודות — ודינא דמלכותא דינא, על כן הדביקו החסידים וכל המקנאים את קנאת ה' צבאות באשון לילה ואפלה כתבי חרם רבים על כל כותלי בית הכנסת וגם על קירות הכתים למען תת את שם החכמים הנ"ל לשמצה בעיני כל העם, כי בעת אשר החסידים לא יראו חתת ובטוחים המה מעונש אין דינא דמלכותא דינא. ואלה דברי החרם (1):

(1) לפי העתקם משכנזים אשר מלא החכם ד"ר וואלף זאככיף של סקילעווס מוניקטעעווס צוויי. —

אחינו בני ישראל! גלוי וידוע לכם אשר זה מזמן קרוב החלו ידיעות וחכמות העמים גם לימוד לשון אשכנז לפרוץ בתוכינו. הקולר תלוי בצואר ידני אנשים צעירים לימים ומפורסמים לגנאי, שלמה ראפאפארט והערש נאמקיש. הם סבבו בכל אלה וידם היתה ראשונה במעל הזה. הם מעתיקים בפרהסיא את את תורתנו הקדושה ללשון אשכנז צח ולומדים הביאור של משה מדעסויא. גם יתנו עצה לכל רעיהם ומכריהם אשר ילמדו חכמות ולשונות שונות. ובכן אנו גוזרים עליהם בגזרת עירן קדישין וכפתגמי אורייתא, כי האנשים האלה יהיו בחרם הגדול ובשמתא רבתא, הם ותלמידיהם וחכריהם וכל הנלוים אליהם ושומעים לקולם. אנחנו גוזרים ג"כ חרם על כל האנשים אשר ילמדו לשון אשכנז, ואסור לדבר עמהם ולילך בד' אמות שלהם. וכו' וכו'. הכוקר אור ותהום כל העיר לאמור: האנשים הכו חרם, חרם הם על פי הרב ומצותו וכל אשר להם חרם, הושב גמולם בראשם, עתה נראה אם ישובו לכסלם או יעשו תשובה ויבקשו מחילה סליחה וכפרה. — לקול השמועה העליזה הזאת צללו עתה שפתי החסידים בכל מקומות מושבותיהם שמחה וגיל ויתעוררו גם כיתר ערי גאליציא לצאת לקראת נשק. בעיר זאלקווא הקמנה אשר לא רחוקה היא מלכוב קמו נגד החכם נחמן קראחמאל אשר גר שם בעת הזאת וימרו את חייהו ויעללו עליו עלילות ברשע אשר נוטה הוא לכת הקראים ושקרים רבים כהנה, וגם על תלמידיו ורעיו במקומות שונות וישרפו את כל ספרי חכמה אשר מצאו בין בלשון אשכנז בין בלשון עבר וגם ספר תורת משה עם הביאור ותרגום אשכנזי אשר היה נדפס בצדו השליכו אל האח המבוערת או אל המחראות.

בצוק העתים ובמסכות האלה לא רפתה רוח שלמה ולא נסוג אחר מדרכו. הוא לא בכה אף לא התחנן כמו פיו, לא בקש מחילה סליחה וכפרה, לא עמד על פתח שער בית הכנסת למען ירוק כל העם בפניו ולמען יאבה הרב עם כל עדת קדושו סלוח לו — לא זאת! אולם הוא ורעיו ערכו עד מהרה יחדיו מכתב בקשה אל הממשלה על אודות הדבר הזה ובזמן לא כביר נאלץ הרב הנאון האב"ד בלכוב בעצמו ובכבודו, לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח, לעשות את החרם הזה בטל ומבוטל, אשר לא יזכר ולא יפקד ולא ידברו עוד בשמו. כאשר שלף החרב מתערה כן שבה מהר למקומה ולא פגעה ולא ננעה כמו אף כחוש השערה, וכאשר הוציא מלפנים את החרם הזה בקולי קולות כן הכניסו עתה בנחת בלי להג הרבה וצפצופה דברים, בין לילה היה ובין לילה אבה, בחושך בא ובגלוי לעיני השמש יצא. ולא זאת בלבד, רק הוכרח גם כן מטעם הממשלה לדרוש דרשה מיוחדת בעבור זה בשפת אשכנזית צחה וברורה ככהכ"נ הישנה דחוץ לעיר (Altstadt - Sinagoge) בפני כל העם ובפני פקיד משרי העיר ולהביא ראיות נכוחות מדברי התלמוד והמדרשים שמותר ללמוד וללמד לכל עם בני ישראל חכמה ולשון וספר אשכנזי. הפקודה באה אל הרב ופניו חורו. דרשה אשכנזית? בשפת הגוים הטמאים האלה אשר לא דבר בה מעולם? היולד גוי פעם אחת? והפה שאסר ללמוד אשכנזית איך יתיר? — אולם פקודת הממשלה נחוצה ודבר המלך אין להשיב. אכן איש למדן וחרף גדול

כמוהו יודע בכל עת פשר דברי. עד מהרה קרא לו את המעתיק (Translator) אשר בעיר והוא כתב עבורו דרישה אחת בלשון אשכנז קמנה שדופה וצנומה. דלת התואר וחסרת כל שעם, והרב למד אותה על פה. ויהי כיום המועד בהתאסף כל העם יחד אל בהכ"נ באו עם פקיד הממשלה גם רבים אשר לא מבני ישראל הם לשמוע את הדרשה. הם קוו לשמוע פה דרישה גדולה ונפלאה ערוכה כמוב שעם ודעת מפי הרב הזה אשר שמעו יצא לתהלה בכל מחנה העברים וגם נכבד היה בעיני חורי הארץ מני אז, כי תואר פניו כתואר פני מלאך האלהים, אך תוחלתם נכזבה. היאומן כי יסופר? הרב עמד על ראש הבימה ולימינו המעתיק אשר לקח לו למליץ בינו וכין העם מדבר מתוך גרונו. הרב דבר בחשאי מה שדבר והמתורגמן ענה ואמר בלשון אשכנז צח כאשר חסכן הסכין לדבר ימים רבים לאמור: רבותי! כיונת הרב היא כך! — וכה הגיד וחזר והגיד פעמים אין מספר אחרי כל אומר ומאמר אשר הוציא הרב מפיו בכבודות. ובמתינות גדולה, עד אשר קצה בו נפש כל השומעים הנוצרים ויעזבו את הדרשן ואת הדרשה אשר לא הבינו ממנה מאומה וילכו למקומם.

כה באו לרגל החרם הזה אשר בו דמו אויבי החכמה להכרית את כל מאהביה ולעשותם כלה פעם אחת טובות רבות ומועילות לכל שוחרי הטוב והתושיה. ראשונה, כי גם הממשלה שמה עיניה מן הוא והלאה על דרכי המקנאים האלה ותהלוכותיהם ותשם מתג ורסן כפיהם לכלי קרוב אל החכמים ההם ולגעת בהם, להכותם חרם או להכלימם ולהבזותם בגלוי לעיני כל באין מכלים דבר, אף פרשה כנפיה על כל דורשי חכמה בני ישראל ותמ אליהם חסד ותעזרם בכל יכלתה. אף זאת שנית כי על ידי החרם הזה נודע שם שלמה לתהלה בין כל חכמי ישראל המפורדים ומפורדים בכל מדינת גאליציה, וכלם כאחד מלאו פיהם תהלתו על דבר אומץ רוחו ועל אשר לא חת ולא זע מפני כל המתחסדים והלומדים גם יחד וישם את מצחו כנחושה להעריך את הדבר הזה אל הממשלה ולהביא למשפט את כל אנשי חרמו ומצותו אשר לא דבר קטון היה בימים ההם, באשר הרב הראב"ד וכל אנשי העיר היו נגדו ואין גם אחד אשר המה אליו חסד וסר למשמעתו. אז נודע (1) אל השר החכם מ"ה יוסף פערל אשר גם הוא רק באומץ רוחו ובעוזו חפצו היה השליט בכל עיר טארנאפאל, אל החכם נחמן קראחמאל בעיר זאלקווא אשר נסע אליו כפעם בפעם לכל עת מצוא ויתעלם אתו בדברי חכמה ומדע. ואל כל יתר חכמי גאליציה אשר עשו להם שם בארץ. המרחק הרב אשר היה בינמו לא הפרידה עתה את נפשותם, ובאשר עת צרה וצוקה היתה לכלמו התקשרו יחד לקשר אמיץ ולאנודה אחת ויעזרו איש את אחיו ואיש לרעהו אמרו: חזק! חלף מכתבים מלאים חן ושכל טוב אשר בו שפכו איש שיחו בחיק רעהו נפח אש כהגהלת הזאת ולא נתנה הכבות. — אולם התועלת היותר גדולה אשר באה לרגל המעשים הרעים ההם אשר סכבו כם אנשים בני בליעל יצאה לכלל

(1) ראה נכתב פערל ונשנה מקל"ח צו"ע, "ספח" חובתה ח' וז' שם כתוב כי הוא נזכר
אל ס"כ זה יוסף מעשרים שנה ול"כ זומן קרוב לחי סמך.

הכמת ישראל ותולדות דברי הימים לבני עמינו אשר מיסדם הראשון ומכונן
אשוותיהם היה שלמה. אם בכח מקרה אחד קטון לפעל רכות בלב גבר רם ונשא
כמוהו איך יגדל כח מקרה גדול כזה? החרם אשר פגע בכבודו עד מאוד וכמו
חרב חודרת ירד עד עמקי לבבו פנימה, הוא גם הוא עוררהו משנתו לעשות
חיל, להפיק את זממו אשר חשב מני אז ולהוציא מחשבותיו לפעולות אדם.
בעיניו ראה את החילול השם הגדול הנעשה אז בעיר מולדתו, עיר גדולה לאהים
ורכתי עם, לפני כל העמים והשרים ע"י דרשת הרב הנזכרת, ובאזניו שמע את
מהתלותיהם באמרם: ראו נא עם חכם ונבון הלזה את רכניהם וגדוליהם אשר
לענ לשונם וריק הניונם, ואשר לא ידעו אף דבר נכחה. ומני אז שת עצות
בנפשו לרפאות את שבר בת עמו, ולגולל מעליהם את חרפת הגוים אשר
סביבותיהם. להרים מעפר כבודם ולרוטם את קרנם. כי אהבת עמו ודתו היתה
כאש עצורה בעצמותיו כל ימי חייו. וזה היה המקור המהור אשר ממנו נבעו
כל מעלליו וממנו יצאו ואליו שבו כל מעשיו ומחשבותיו. וכמו גבור צולח
בשובו מן המלחמה הביתה אחרי הכותו את כל אויביו אחר ישיבת מועצות
בנפשו איך ירפא את המכות אשר הכה במו ואיך יגהה מזורם, למען תהי
ממשלתו עליהם נכונה כל הימים, כן השב שלמה מחשבות למעת פרחי חכמה
בתוך כרם ישראל אחרי הסירו ממנו את הקוצים ואת הסילונים, אחרי דברו
דברים נמרצים נגד הפלפול של הכל ובעלי החילוקים ונגד הזוית שוא והבלי
כזב של המתחסדים. כרותו זה ירד לעמקי ים התלמוד והמדרישים וכל ספרי
הראשונים והאהרונים לדלות פנינים ממצולותם ולגלות שפוני טמוני קדם, את
הפלפולים והבלבולים נתש וחקירת דברי הימים לבני ישראל שם תחתיהם, ואת
כל אחיו בני עמו הראה נתיב חדש לא שערום הראשונים לאמר: זה הדרך
לכו בו, פה תראו חריפותכם ובקיאותיכם, פה יש לכם מקום לבנות, מקום
להתגדר בו. — ואתם החסידים מה לכם תבקשו נסתרות ונעלמות מעיני כל
חי אשר לא היו ולא נבראו רק בדמיוניכם ובמעלות רוחכם, בקשו לכם את
הנסתרות בחיק העתים, את הנשכחות מרוב ימים אשר קוטמו מרוב זוקן, פה יש
לפניכם מסילה חדשה לעבוד עבודתכם גם על אדמת הקודש, פה תשבעו רב
נחת אף תגדילו כבוד ישראל ותרבו תפארתו בין הגוים. — וזה כל פרי עמל שלמה.
ולכן גם אנחנו וכל הדורות חכאים חייבים להודות לו ולפארו על רב הטוב
אשר עשה לעמו, באשר חשב להרום — ולבנות, לנתוש — ולנמוע,
לא רק בשומו את אבני החילוקים כאבני גיר מנפצות, רק בהראותו לנו גם על
אדמת הקודש דרך חדש אשר ילכו בה, בעזבם את הישן נושן אשר הרגלו בה
מנועה, אשר לא יעמדו בלכתם ויאבדו דרך, ביסדו ראשון אבן
כוחן ובור בקורת לחקירת תולדות ישראל כאשר המה בכתובים לכל
עם ועם מני דור דור, ובהחלו לעשות המלאכה אשר ערן לא נשלמה עד היום
הזה ואשר בה יעבודו עוד כל חכמי ורכני ישראל המפוארים בימים אלה.
נמיתי מעט מני אורח לרגל המלאכה אשר לפני. אשובה עתה לספר את
קורות שלמה ואת כל התלאה אשר מצאתהו אז מבית ומחוץ. — כקרב הימים

ההם התרושש שלמה במאוד מאוד, וכאשר עלו מחשבותיו ומזמותיו להטיב לבני עמו מעלה מעלה כן ירדו נכסיו מטה מטה. יד המקנאים ערן היתה רוממה ותקיפה, וכל מנמת פניהם רק הרע לשלמה ולאחיו בני בריתו בכל אשר תמצא ידם, לירד עמו לחייו ולגזול את פרנסת ביתו, ובאשר יראו מן הממשלה לעשות יומם ויעשו — לילה, ויארבו לו במסתרים. שלמה היה אז כותב וסופר אצל מוכסי הבשר והנרות הישנואים בעיני כל העם וגם בעיניו, רק למען מצוא שמה חית נפשו. ימים רבים עמד על משמרתו זאת ויש שכמו לסכול, הוא לא ידע בושת שוא וכלימת תוהו לאמור הלא מיוחס אני, למדן וחכם אנכי ואיך אעבוד לאנשים כאלה? ונהפוך הוא אשר גם אצלם עשה מלאכתו באמונה מאוד ורמיה רחקה ממנו כל ימי חייו, ואשר יספרו אנשים נאמנים וזקנים אשר הכירו אז את שלמה פנים אל פנים על דבר אמונתו וישרת לבו בעיני משא ומתן לא אעצור פה בעד הקורא. בעת אשר היתה הפקודה הזאת על שכמו נתן לו פעם אחד גזבר הכסף (קאססיער) תחת חמש מאות כסף צרוורות מאה מאה לבדה, חמש אלף כסף, והוא כאשר בא לביתו וראה החילוף והתמורה הלזה לקחם מהרה והחזירם לבעל הכסף, אף כי היה אז ברוחק גדול וצרוורות כאלה נתנו לכמה אנשים ולא ידע השולחני מאומה למי נתן המאות ולמי האלפים, בכל זאת לא ננע בדבר שאינו שלו. עיד יספרו אשר בימים ההם, בימי עניו ומרודו עברו שבועות וירחים אשר לקח מוזן לכיתו כחנות אחת בהקפה, ובעלת החנות יען היתה זקנה מאוד לא ידעה מאומה עת לקחו בהקפה ועת נתן כסף תמורתו, גם בטחה עליו אשר שלם ישלם בעד כל אשר לקח, ובעבור ערן ועדנים ושלמה שב מעמ לאיתנו לקח בידו כמאה וחמשים כסף והשיב לה בתודה רבה והדאה אותה אשר לא לקח אף שוה פרוטה אחת אשר לא כתב בפנקסו, גם כל שושניו ומנדיו אשר שנאת עולם שנאוהו נתנו תמיד עדיהן עליו אשר כל מעשיו באמונה מאוד וטוב לבו לכל בני האדם אף כי אפיקורוס גדול הוא ורע לשמים — האדונים אהבוהו מאוד בעבור זה גם בטחו עליו בכל מעשיהם ומשלח ידם, ולחנם עמלו המקנאים בנכליהם להעבירו מפקודתו זאת. עדי בא להם עת מצוא להפיק זממם ולא אחרו לעשות הדבר. עת המכס עברה אז לאנשים האלה אשר אצלם עבד שלמה זה זמן כביר, ויקם מוכס חדש אשר לא ידע רחמים ורק קנאה ושנאה מלאו עצמותיו כאש אוכלת. המוכס החדש הזה היה ר' מרדכי ארנשטיין, בן יחיד וילד שעשועים להרב ראב"ד בלבוב, אשר רק בעבור זה משך את המכס אליו למען העביר בפתע פתאום את שלמה מפקודתו ולהביאו בעוני וחוסר כל בפעם אחת. הדבר הזה הרע מאוד גם בעיני רבים ממתנגדי שלמה אשר ידעו את טוב לבבו ויושר לכתו עם אנשים ולולא ארבתו את החכמה ורדפו אחריה כל הימים לא מצאו בו שכולה. וכאשר באו אנשים רבים ונכבדים אל בן הרב הנ"ל להתחנן בעד שלמה ולדבר בעבורו כי יהנו ויחכה לו עדי ימצא חית ידו ממקום אחר, לא שמע עליהם ויקשה את ערפו וכמהתל ענה אותם דבר לאמר: "אנכי אינני שונא שלמה אך אין את נפשי כי תהיה לו מחיה" —

אמנם עשירי העיר בראדי הראו לדעת, כי לא רק באומר ודברים יאהבו את אנשי החכמה בבית ישראל, כי אם גם בפעולה ובמעשה יעזרו אותם ויגינו עליהם מסכלות מקנאים וטרשעת פועלי און. עשירים רבים מיושבי העיר הזאת ובראשם הגביר היקר והמשכיל מו"ה מאיר נירענשמיין ראו מעשי המקנאים המתחרים לעשות רע ויבחרו דרכיהם אך לתכלית טוב ונרצה, כי גם המה משכו ויקחו תחת ידם את מכס הבישר והנרות בעירם — אף כי מסחר כזה רחוק מאוד מחפץ נפשם ודרכי מסחרם. ורק בעבור ספוח את שלמה אל אחת הכהונות למען ימצא פרנסת ביתו בכבוד עשו זאת. בתודה רבה לקח את הפקודה הזאת מידם, ויסע לבראדי וישב שמה כשנתיים ימים. שמה בין אנשים טובי לבב אשר חלק להם במדע ובתבונה למד והגה לכל אות נפשו בתורה ובחכמה, ובחלקים הראשונים מספרי בכורי העתים אשר החלו אז (שנת תקפ"א) לצאת לאור, נראו ראשית בכורי מעשיו בשיר ומליצה. גם אחרי כן בשוכו לעיר מולדתו לכובה נתנו עליו הגבירים ההם משרת סוכן על כל דברי מסחר וקנין אשר יצאו ובאו מתחת ידם מבראדי ללכוב ומלכוב לבראדי, כאשר ידעו צאתו ובואו את אלהים ואנשים ויושר לבו, ועל כולם רב חכמתו וידיעתו בכל דברי סחורה ומו"מ ואשר על ידיו זה מצא חן בעיני כל יודעיו ומכיריו אשר סחר עמהם ובכל אשר פנה הצליח. אז ארח לחברה גם את האחים קרוי בלכוב אשר היו אחרי כן מראשי יועצי המלך (מיניסטר) כי גם בעיני רבים וכן שלמים מן הנוצרים. היה נכבד מאוד וישב ימים רבים בשלות השקט בעיר לכוב.

בימים ההם עת אשר מצא מעט מנוחה ומרגוע וידו מצאה להחיות את נפשו ונפשות אנשי ביתו בכבוד הגה ככל העתות הנותרות לו לשלל מעמלו יומם בתורה ובמדעים. אף פעל ועשה הרבה מאוד בחכמה בשיר ובמליצה, אולם ביתר שאת וביתר עז בבקורת דברי הימים לבני ישראל אשר בה עשה לו שם עולם לא יכרת. ספרי בכורי העתים החלו אז לצאת לאור מדי שנה ושנה בעיר וויען המעמירה, אשר בימים ההם היתה עיר מסחר ספרים לכל עם בני ישראל במדינות אסטרייך, פולין ורוסיא, כי דפוס וויען היה משובח מאוד, ועליהם שם שלמה עינו להדפיס בהם כפעם בפעם מאמרים ומכתבים מעשה אצבעותיו. הספרים ההם היו אז כמו ערי פרוון בישראל, ערי מקלט אשר אליהן ינוס כל איש גבון לכב ומר נפש אשר הציקתהו רוח בטנו לדבר יהודית באזני בני עמו וללמדם חכמה ומוסר השכל, המה לבדם היו אז מקום הועד האחד לכל חכמי ישראל השוכנים מפורים ומפורדים בכל מרחבי ארצות אייראפא, אשכנז ואיטאליא, פולין ורוסיא, ואיש איש מהם הביא מדי שנה ושנה לפי שכלו וכפי מסת ידו מבכורי עמו מנחה להחכמה — ויבוא גם שלמה בתוך הבאים ויבא גם הוא מנחת בכורים, אך מצער מאוד היתה ראשיתה כי רק מנחות קטנות הביא. כמו שיר הצלחת הבית (תקפ"א) ושיר התבערה (תקפ"ב) לפי שיללער, שיר האביב (תקפ"ד) לפי המשורר הגדול בשפת אשכנז מבני עמינו מו"ה ליפמאן בישענטהאל אשר היה נכבד הנאון בעל יד דוד זצ"ל ואשר מת בלא עתו. השירים האלה אף כי רק העתקות המה, גם מתי מספר, בכל זאת לא נער יכתבם. כם נראה רב כחו

בשפת עבר לדבר רמות ונשנובות, כי כל קורא את ההעתקות ויתבונן במהר לשונם
 ועומק הגיונם יתפלא ויאמר: אכן לא העתקות הנה רק ממי יהודה יצאו, הנה כי כן
 עמד טעמם במ. גם בשפה פשוטה פרוזית הניא מאמרים נכבדים מאוד כמו
 "ספורי מפלאות הטבע" (תקפ"ב). ויהי אז בדעתו לכתוב מאמרים רבים על דבר
 הטבע ומפלאותיה, אך עד מהרה פנה וילך לו על שדה הבקורת שאהבה נפשו.
 "מכתב תשובה על אודות החנוך לנער" (תקפ"ג, כבה"ע תקפ"ח). ומאמר אחד
 גדול "על דבר היהודים החופשים בארץ ערב" (תקפ"ד). היו פרי עטו בימים ההם.
 והנה ערך כל יתר המאמרים, מלבד המאמר האחרון הזה אשר בו נכבדות ידובר
 על כמה ענינים שונים, כאפס נחשב בעיניו כי ידע נאמנה כי לא כם תהי
 תפארתו על הדרך אשר החל לדרוך בה. ורק למשיב נפש היו לו מן העבודה
 הרבה אשר עמס אז על שכמו לחבר ספר גדול ורחב ידיים אשר בשם "אנשי
 שם" יכונה, ואשר יכלול תולדות כל אנשי השם בישראל מיום נסתם החזון ועד
 היום הזה; ולא קרא את שמו המפורש עליהן רק בר"ת שיר' חתם תחתיהן. אם
 טעמם הזה כאשר אמרתי, כי לא אִוְתָה נפשו להתפאר בדברים כמו אלה כאשר
 ידע כי בקהל המשוררים הגדולים בישראל אשר ממעמקי לבם יביעו אומר
 לא תחד כבודו, או גם מפני חמת המקנאים אשר בתוכם הוא יושב ואשר רוחם
 עדין לא שככה ירא לקרוא שמו עליהן. אולם כאחרונה הגדיל מאוד, כי בשלש
 שנים האחרונות במרם בא הקץ לספרי בה"ע (תקפח — תקי) חשף את זרועו
 כלח פעם אחת ויגלה מחשבותיו העצורות עד הנה בכליותיו לעין כל, בשתי
 המחברות הגדולות הנדפסות כבה"ע אשר האחת כשיר יסודתה והוא ספר שארית
 יהודה עם הקדמה גדולה ונכבדה מאוד והשנית על אדני הבקורת נוסדה הציב
 לו שלמה יד ושם עולם גם בין המשוררים גם בין המבקרים וכותבי תולדות
 הימים בכני ישראל. והנה להלל ולפאר את ספריו אלה, או את יתר הספרים
 והמכתבים אשר יצאו ממנו, זאת לא על הכותב תולדות ימי חייו לעשות
 גם דבר שפתים בכמו אלה אך למותר יחשב, כי כל ספריו ומכתביו כבר ידועים
 ונודעים המה למדי בכל תפוצות ישראל, ומי זה ממשיכילי בני ישראל אשר
 רוח הזמרה תפעם אותו ולא התעננה נפשו בצוף דבש מליצותיו? או מי זה מן
 החכמים המבקרים והמחפשים אחרי כל הנעשה בישראל בשנות קדם אשר לא
 טלאו פיהם תהלתו על כל מעשה ידיו? ומי אנכי כי אבוא למלא אחריהם? —
 אמנם עלי להשטיע כי שתי המחברות האלה וביחוד האחרונה אשר בה ידבר
 ברוח משפט וברוח באר על דבר תולדות רוב הגאונים וזמניהם וספריהם, ועל
 דבר ר' אלעזר הקליר אשר גם הוא גם פיוטיו בערפל חתולתם ולא נידע זמן
 כביר מי הוא? מאין בא? ואל מה ירומן מליו? עדי בא הוא ויעיר עליו בחכמתו.
 גם בה יבקר את הוצאת ס' הערוך עם הגהות ותיקונים מאת החכם ר' משה
 לאנדווא מפראג ויעוררהו בדברי נחת כי יתקן במהדרה השנייה את אשר עזת
 בראשונה: כל אלה עוררו רוח חדש בקרב לב כל חכמי ישראל כקרובים כרחוקים,
 כלם כאחד השתוממו לראות רב חכמת שלמה המסיף אור יקרות על נתיב לא
 דרך בו איש מימות ר' עזריה מן האדומים ז"ל בעל מאור עינים ועד עתה. בזמן

לא כביר יצא שמע שלמה לתהלה בכל מקומות מושבות בני ישראל וחכמיהם ויתמהו איש אל אחיו לאמור: מי הוא זה שלמה? ואיה מקום כבודו? איש אחד בא מקצה ארץ גאליציא החשוכה בא ראשון על שדה החכמה וישפוט שפוט? ישפוט ויבקר במאזני צדק אשר האמת הסהורה להם לקו והתבונה הזכה למשקלת? — החכם הגדול שד"ל אשר ידיעתו וחכמתו בדקדוק כמחקר ובלשון היתה רבה למאוד ולא נשא פני איש — גם הוא קם הפעם מכסאו והרכין לו בראשו לאמור הגדלת לעשות! אחריו באו החכמים הגדולים צונץ, יאסמ, ייטליס, אלמאנצי, גירונדי, גייגער, מונק, גם הרבה מחכמי העמים כמו געזעניוס, עוואלד, ודעלישץ, ויכתבו לו אנרות מלאות תהלות על כל פעליו ומעשי ידיו כי להתפאר המה ואני לא אכפיל ואישלש פה את כל התהלות אשר פזרו לו על ספריו אלה, כי כל אלה ימצא הקורא המשכיל בחלקי כרם חמד ובספרים רבים עברים ואשכנזים מן העת ההיא, אך זאת אומר כי כל התהלות האלה, אף כי רוממה וינטלוהו לא הניעו את רוחו לאמור: אני ואפסי עוד, ונהפוך הוא כי כל ימי חייו היה עניו גדול ושפל רוח מאוד ואולי עוד יתר מדאי. הוא השיב תשובה לכל שואל וקבל את האמת מכל מי שאמרו — אף כי התנשא והתנכר כארי לרחות את את השקר בשתי ידים באומץ רוח ובלי משוא פנים — גם לא עמד על דעתו בחוזק יד* ותמיד היה כמתנצל עת דחה דברי זולתו. — אך על החכם יש ר אשר בא עמו בתחלה בכרית אהבה והחליף אתו מכתבים זמן רב חרה אפו בימים ההם על עמדו מנגד ולא חרץ משפט גם לא דבר דבר אודות מחברותיו כמו לא נחשבו בעיניו למאומה ואין שוה בנזק הזמן לדבר אודותם דבר, אף כי בקש ממנו באגרת ערוכה אליו כי יגיד לו משפטו עליהם, אם מצאו דבריו חן בעיניו אם אין, כי בלכב החכם הזה מצאה הקנאה קן לה ויקנא בשלמה אשר ממרחק בא מארץ חשכים ויגדל ויצליח לעשות לו שם גדול על פני חוץ הרבה יתר מבני דורו אשר קדמוהו לקנות חכמה ושם. גם מאן לתת שאלתו בדבר קטן אשר שאל מאתו הלא הוא להעתיק לו את שירי ר' משה מיראטו אשר היו תחת ידיו כי לו היו נחוצים מאוד לספרו אנשי שם, הוא בקש ממנו הדבר הזה וגם כתב אליו שאם תכבד עליו מלאכת ההעתקה יעשה מלאכתו על ידי אחר והראה לו מוצא לכסף אשר ישלם עבור זה, ככל זאת מאן החכם יש"ר לתת את שאלתו ויענהו בדברים של מה בכך. על זה התאונן** שלמה כאזני ירדו שד"ל במכתבו אליו. ועל כן סר לבנו מאחרי יש"ר כל ימי חייו וכמעט, השיב לו מדה כנגד מדה באחרית ימיו כאשר נראה הלאה.

* צום הפריז הכותב על המדה כי רוב מחלקותיו הם החכמים יש"ר ויאסע וגייגער וזה המפורסם המפורסם מה"ל יראו כי לא-כן משפטו, ואם כי כבוד ראשפוט גדול גם צעיני צנאור מאלו כאשר הראיתי בהקפד אשר ספדתי לו בקנים וסגה, ככל זאת לא אצנע מהעיר על דברים כאלה וכיוצא בהם, כי עלינו לדעת את תכונת האדם הגדול כמו שהוא אדם ולא כנאלף אלהים או שרף מעופף כאשר יבצח אותו כותב הולדותיו בריאה חדשה. וגם משפטו אשר הרץ על המכס יסר משפט מעוקל הוא, כי לא זאת היתה דרך יש"ר לקנא בכבוד רעיו, וגם כבודו היה ממש עמו ונהה לו לקנאות בכבוד אחרים? ויבצר מה רבצ"ר את שם יש"ר למרסע וקלון אונה הדבר כי נער לו בלבו על כי לא סרץ משפט על מחברותיו כאשר כבד העירותי בלדק — לפי דעתי — צום שם חוצ' שפית על וכתביו. ועלינו ללמד עליו רק הזכות הזו כי גם הוא אדם ולא אל היה — המו"ל.

** ראה כ"ח א' המו"ל.

מן העת ההוא והלאה כבדה העבודה עליו מאוד. כי כמעט יום יום באו אליו אנרות רבות ושונות מקרוב ומרחוק מאת גדולי חכמי ישראל, זה בא לבקש דעת מפיו בדבר הקשה ממנו, ורעהו הקריב אליו מאמר או ספר אשר כתב ויבקשהו לשים עינו עליו ולהסיר את הקמשונים ממנו או לבקרהו, גם בהערות והשנות בתוהו סבבוהו ולא נתנו לו מנוח והוא נאלץ לענות לאיש ואיש כשאלתו. ורכים מידידיו ומכיריו העתירו עליו דבריהם לאמר: מתי נראה את ספרך. אנשי שם אשר בו תדבר כל היום? החישה מהר מעשיך למען נראה ונדעה. הלא בפיך אמרת כי „תולדות הגאונים” רק כדונמאות* מן הספר הזה המה, ועתה יעברו ימים ואין קול ואין קשב? אולם איך יחיש מעשהו אם על שכמו עמוס משא לעיפה? ואיך ימצא חית ידו אם יהנה כל היום בספרי מדע וישיב תשובות ויחפש קדמוניות, גם יכתוב ספרים ויסדר על נכון את אשר מצא שכלו המשוטט ברגע אחת על אלפי ענינים שונים ואת אשר רשם בהחפזה, אחת הנה ואחת הנה בלי סדרים? ואף כי לא לעתים רחוקות כתב מכתבים בדברי חכמה לרעיו ממרחק המצפים על מענתו בישובו בחנותו וכל ספר אין אתו ורק אשר עלה על זכרונו העלה על הגליון ויפחד לרגעים פן ישגה, בכל זאת התאוננו תמיד רע באזניו על כי יאחר מועד תשובתו, ובכך לא ידעה נפשו השקט ולבכו הלך אחרי מחשבות שונות ורחוקות אלה מאלה מבלי דעת אל מי יפנה בתחלה ומה יעשה בראשונה. פעמים רבות בישובו בבית המסחור וקונים ומוכרים שתו עליו ויאיצו בו למצוא חשבונות רבים בא רוח בקרבו ויחשוב מחשבות על דבר ר' אלעזר הקליר, או על דבר אנטונינוס ורבי, ולעומת זה פעמים רבות בישובו לכדו בכיתו בלילה וכל ספריו ומכתבי שעשועיו היו סביבו באין מפריעו, עמל ויגע על חנם למצוא את אשר בקש, כי רעיוניו שוטטו הלאה אחרי דרכי המסחור ומחית ביתו וכחשבו מחשבות על דבר אנטונינוס ורכי אשר לא פסק חזרת וצנון מעל שלחנם, זכר כי חג הפסח הולך וקרוב ויפריע מנוחתו, כי אין עוד מצות ואין יין וכרפס אבל — מרור ומרוזים די והותר בביתו. . . בעת הזאת קרבה שנת הארבעים לימי חייו לבוא וכוחותיו החלו לעזוב אותו, ואף כי חזק היה נזו בכל זאת נלאה נשוא עמל ותלאה כל היום בבית אדונים רבים אשר לא חכמה רק מלאכה דרשו ממנו, למכור ולקנות למדוד ולשקול ולתת קצב לכל דבר מקנה וקנין, וגם עבודתו אשר עבד לנפשו בלילה ולאור בקר גם היא לא הוסיפה לו און ועצמה, כי לא כח אכנים היה כחו. דאנתו לבניו אשר כבר גדלו ותבוא עת דודים להם הוסיפה יגון על יגונו לכלות נפשו ולהאדיב לבו. בימי רעה האלה נמר בדעתו אמר ויחליט לקבל רבנות באיזה עיר מערי אשכנז או במדינת הגר. לא עושר ונכסים ולא כבוד ותהלה שאל, רק מנוחה ומרגעה למען תהיה לאל ידו לשבת השקט בלי מפריע על מעינות התורה והחכמה, לשתות ולהשקות מימי הדת והדעת כל ימי חייו, במכתב אחד אל שד"ל משנת תקפ"ט שאל בעצתו על אודות הדבר הזה, גם דרש ממנו על דבר בית מדרש הרבנים

(* ראה סקדמנו למולדום סג' צמ"ע סק"ץ.)

אשר היה בעירו תחת ידו, אולי ימצא שמה משרת מורה לדת. — בימים ההם חזר על כל ההלכות והדינים למען יהיו שגורים בפיו לעת מצוא מקום לרכנות, גם לקח לו מכתב תעודה מאת הרב הגאון הגדול מו"ה יעקב מליסא ומשאר רבנים אשר גם המה סמכו ידם עליו, כי הוא בקי בהוראה, וראוי לסמוך עליו בכל דברי דת ודין. גם עורר רבים מאוהביו כי יעמדו לו לעזרה וידברו דברים טובים עליו לעת מצוא, וכה עמד ויצפה ימים רבים, כשנות עשר (תקפ"ט — תקצ"ט) לראות איך יפול דבר ואם יקים ה' משאלות לבו, או יבוש משברו.

ג.

ימי היות שלמה רב בטארנאפאל (תקצ"ז — ת"ר)

מהרו בניך, מהרסיך ומחריביך ממך יצאו.

(ישעיה, כ' י"ח).

שלשה אנשים הרתה וילדה ארץ גאליציא, אנשים אשר יהיו לשם ולתפארת בבית ישראל עדי עד וזכרם לא יסוף מקרב זרעם לדור דור, הלא המה אנשי השם ר' יוסף פערל בעיר טארנאפאל, ר' נחמן הכהן קראחמאל בעיר בראדי אשר התגורר רוב ימי חייו בעיר הקטנה זאלקווא הקרובה ללובוב ור' שלמה יהודה לייב הכהן ראפפאפארט בעיר הבירה לובוב. שונים היו איש מרעהו האנשים האלה מאוד בתכונת נפשם ומהלך רוחם, לא בדרך אחד ומסלה אחת הלכו בחיים חיתם רק איש איש אל עבר פניו הלכו, אל כל אשר היה רוחו ללכת וכחו לפעול, זה בפעולות אדם, זה בדבר שפתים וזה במזימות לבב לעומק, אף כי לכלם היתה מטרה אחת, להרבות החכמה ולהפיץ מדע ומוסר השכל בקרב אחיהם יושבי ארצם. הראשון היה בימי עלומיו חסיד גדול, התפלל ברנה ובצעקה, רקד כאיל, האמין בנספאות, נסע אל הרבי לשמוע בחושך חשכת אמריו, חטף שירים משי"ר הקדש הנאכלין לחסידים ולכל הסרים למשמעת הצדיקים ביום השבת בין הערבים כסעודה השלישית; השני היה בימי נעוריו למדן גדול, חריף וחד השכל מאוד אשר שכל ידיו בפלפול ובסברא ובכוהן ידו הימנית היה מותיב ומפרק, בונה והורס פשמים וחילוקים עמוקים ורחבים מני ים, והשלישי נוסף על חריפותו ובקיאותו היה גם מגזע היחש, יקר וחשוב, בן כהנים ממשפחה גדולה ונכבדה בישראל עוד משנות המאות הראשונות לאלף הזה, מן הגולה אשר הגלתה מספרד אשר הגלה פערדינאנד הראשון מלך שפאניען. אך מי האמין לשמועה כי שלשת האנשים האלה: החסיד, החריף, והמיוחס — אלה שלשה עמודי התוף אשר עלימו נשען בית ישראל בימי החושך והאפלה — הם המה נהפכו ויהיו לאבירי החכמה בקרב בית ישראל, הם המה פנו עורף לכל הבלי החסידות לכל בלבולי הפלפולים ושמי כזב היחס, וישאו כיד רמה את חותם האמת על ימינם ורגל המדע בשמאלם ויאירו אור חדש, אור יקרות אשר מנוגה נגדו יאורו שנות דור ודור, ואשר לאורם ילכו עד היום הזה רבני וחכמי ישראל וכל אוהבי התורה והחכמה גם יחד וכל מבקשי שלום עמם באמת ובתמים, הלא ישתומם לבנו על המחזה הגדולה הזאת? מחזה הופך לבקר צלמות ונותן לאין אונים